

ELS WITTE

Natievorming in België. Tweehonderd jaar historische representaties rond 1830

Antwerpen, Manteau, 2024, 494 p.

Was de Belgische Revolutie onvermijdelijk? Was het een revolutie van het proletariaat of van de burgerij? Bestond er een natie in 1830? Was het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden gedoemd te mislukken? Welke rol speelden de Oranjes? Deze en andere vragen houden Belgische historici al bijna twee eeuwen bezig. De antwoorden die ze erop formuleerden, waren vaak symptomatisch voor de tijd waarin ze leefden en de politieke overtuigingen die ze aanhingen.

Na haar boeken over het orangisme en de radicale beweging buigt Els Witte zich in haar nieuwe boek opnieuw over het ontstaan van België. Dit keer ligt de focus niet op de feitelijke gebeurtenissen van 1830 en daarna, maar wordt een metaperspectief gehanteerd, namelijk dat van de historische representaties. Het gaat daarbij niet over artistieke en literaire representaties, wel over door historici geproduceerde verhalen over de Belgische natie en haar geschiedenis.

Het onderwerp is natuurlijk bijzonder breed en omvat enorm veel aspecten. Zoals we dat gewoon zijn bij Witte is haar boek gebaseerd op een indrukwekkend massa bronnen. De hele historiografie over de Belgische natie en haar ontstaan is haar onderwerp, van overzichtswerken, biografieën en bronnenpublicaties tot handboeken middelbaar onderwijs. Het herlezen daarvan was zonder twijfel een taak van jaren. Het spreekt voor zich dat het notenapparaat een schatkamer is voor iedereen die van ver of nabij geïnteresseerd is in het onderwerp. Een bibliografie ontbreekt helaas.

Wittes doel is te achterhalen op welke manier historici de afgelopen tweehonderd jaar over de Belgische natie en haar ontstaan hebben geschreven en welke beelden ze daarbij hebben verspreid. Dat die analyse nog niet eerder is gebeurd, wekt verwondering. Er is weliswaar heel wat historisch onderzoek verricht, en ook de naties en de subnaties in België hebben al veel aandacht

gekregen, maar een samenvattend beeld van de historische productie over 1830 en de daarin verkondigde verhalen ontbrak. Uit de analyse blijkt dat dit beeld oneindig veel genuanceerder is dan doorgaans wordt aangenomen. Heel wat mythes en misverstanden over zowel de historische feiten als de historiografie worden opgehelderd.

Het boek valt uiteen in twee delen. In het eerste deel behandelt Witte de contextfactoren die elke periode haar eigenheid verleenden en vervolgens inwerkten op de historiografie. Hierin gaat ze uitgebreid in op de maatschappelijke omstandigheden, politieke, ideologische en vakspecifieke ontwikkelingen, institutionele factoren, sociale praktijken en dergelijke. Witte onderscheidt zeven periodes, vanaf de consolidatie van de revolutie tot de millenniumperiode, en legt de band met de historische representaties. Die aanpak is verhelderend. Historische verhalen worden immers geproduceerd door individuele schrijvers en onderzoekers. Hun productie kan maar goed begrepen worden door ze zorgvuldig in te bedden in de maatschappelijke omstandigheden van hun tijd. Het eerste deel biedt kortom een gebalde en boeiende synthese van de ontwikkeling van België (instellingen, federalisering, nationalisme, subnationalisme) én van het historische bedrijf (professionalisering, vakgroepen, paradigmawissels, historische habitus) die als stevig historisch kader dient voor het vervolg.

In het tweede deel staan de eigenlijke historische representaties centraal. Hier wordt een inhoudelijke analyse gemaakt van de historische verhalen in kwestie, met oog voor de aangewende communicatiestrategieën. De aanpak is niet chronologisch maar thematisch. Witte definieert zeven grote thema's die ze ziet als de rode draden die het debat de voorbije eeuwen hebben beheerst: België als autonoom land met een eigen verleden en identiteit; de levenskansen van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden; de Belgische Revolutie (burgerlijk of proletarisch?); het orangisme; de grondwet en het parlementarisme; de nationale sentimenten; de Vlaame en Waalse subnaties. Aanvankelijk fungeerden deze thema's vaak als legitimatie voor het Belgisch natieproject. Maar zowel bij het ontstaan

van België als later kwamen ze vanuit verschillende hoeken onder vuur te liggen.

Deze analyse is dankzij haar envergure een ware krachttoer. De kracht van het boek zit zeker in de koppeling tussen de contextfactoren en de historische productie. Onder meer de band met de ontwikkeling van (hedendaagse) geschiedenis als academische discipline (het onderzoek gevoerd aan de verschillende universiteiten, de invloed van de verschillende stromingen in de historiografie en die van opeenvolgende generaties en hoogleraren) is heel interessant en onthult veel over de oorsprong van bepaalde dynamieken en representaties. Witte gaat haar eigen positie in het Belgische historische veld daarbij niet uit de weg. Als adept van de naoorlogse 'nieuwe geschiedenis' zijn haar analyses vaak structuralistisch geïnspireerd, streven ze naar een integrale aanpak van de geschiedenis en zijn ze beïnvloed door inzichten uit de sociologie. Ook toont ze zich bijzonder kritisch voor historische mythes van welke aard dan ook. Haar boek laat zich dan ook lezen als een grote oefening in deconstructie.

Van de mythes van het Belgisch nationalisme laat Witte weinig heel. Zoveel tegenkrachten tegen het Belgisch natieproject (radicaal, orangistisch, Vlaams, Waals,...) passeren de revue dat men zich op den duur zou afvragen door wie dat project dan eigenlijk wel werd gedragen. Ook laat ze zien dat bij de stichters van de België het geloof in het Belgische natiegevoel beperkt was: liberale *founding fathers* als Nothomb, Rogier en Lebeau beschouwden het natiegevoel als iets dat nog moest worden ontwikkeld; het vaderland ging voor hen dus aan de natie vooraf.

Ook het vaak verkondigde idee dat in het zog van 1830 plotsklaps een Belgisch-nationale geschiedschrijving tot stand kwam, moet bijgestuurd worden. Een nationalistische auteur als Juste schreef met meer nuance dan men zou kunnen denken en liet ook positieve geluiden horen over het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De eerste decennia na de onafhankelijkheid werden gekenmerkt door politieke verdeeldheid en leidden niet tot de ontwikkeling van een grootschalige romantisch-nationale

geschiedschrijving. Pas vanaf 1848 komt die stroming echt op gang, om haar hoogtepunt te vinden na 1890, in het werk van Henri Pirenne. Diens omvattende nationale geschiedverhaal was bijzonder invloedrijk en blijft in sommige kringen tot vandaag nawerken, ondanks de grondige deconstructie ervan door professionele historici na de Tweede Wereldoorlog. Maar al eerder kreeg het Belgisch-nationale verhaal concurrentie van onder meer de orangistische, Groot-Nederlandse, proletarisch geïnspireerde en Wallingantische geschiedschrijving.

En dan zijn er nog de onderwerpen die door Belgischgezinde auteurs verzwegen of actief weg-gemoffeld zijn. Een opvallend voorbeeld zijn de orangistische samenzwering binnen de regering en de legerleiding in het voorjaar van 1831, een thema dat bijzonder gevoelig bleef bij betrokkenen en nabestaanden. Auteurs die het onderwerp toch wilden behandelen, werden door de autoriteiten tegengewerkt en bestraft omdat ze de mythe van nationale consensus dreigden te schaden. Met succes, want de herinnering eraan is vandaag grotendeels vervaagd.

Dankzij de draagwijdte van het onderwerp en de grondigheid van de analyse heeft Witte wederom een onmisbaar boek afgeleverd over het ontstaan van België. Hoe zal het veld verder evolueren? Aan onderzoek naar de natievorming was er in de tweede helft van de twintigste en het eerste kwart van de eenentwintigste eeuw geen gebrek. De revolutie van 1830 daarentegen is vandaag bijna helemaal naar de achtergrond verdwenen, ondanks de talrijke aspecten die het verdienen verder te worden uitgediept. Hopelijk kan het naderende tweede eeuwfeest van België een aanleiding zijn om daar verandering in te brengen.

Brecht Deseure

Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.

De synthese

Tielt, Lannoo, 2024, 680 p.

Sinds de komst van het internet hebben gedrukte encyclopedieën snel aan populariteit ingeboet. Wie iets wil weten kijkt op Wikipedia, een online encyclopedie, en niet in een boek. Wat is dan